

Hoofdstuk 12

Kalmering van de derde gemoedsbeweging, sentimentaliteit, die in overdreven vorm een negatieve eigenschap is, duidelijk te onderscheiden van sociaal gevoel. Hoe en hoever moet dit laatste in praktijk worden gebracht?*

Het leek of Langius door deze woorden een dichte nevel van mijn geest had verdreven en ik zei tegen hem: 'Een grote steun bent U voor mij, zowel door Uw raadgeving als door Uw onderricht; de emotie die op land en natie gericht is, denk ik nu te kunnen beheersen, nog niet het gevoelen dat naar de mensen zelf uitgaat. Hoe zou het onheil van het vaderland mij niet kunnen beroeren en beauwen? het treft mijn medeburgers en landgenoten, die in een zee van rampspoed geteisterd worden en op alle mogelijke ellendige manieren aan hun eind komen.' Langius reageerde onmiddellijk: 'Maar Lipsius, dat is eigenlijk geen echt verdriet maar sentimentaliteit, die door een wijs en standvastig man geminacht moet worden. Niets past immers beter bij hem dan geestkracht en stabiliteit, eigenschappen die hij niet kan bezitten, als niet alleen zijn eigen maar ook anderen verdriet hem ternerslaat en beklemt.' Op dit punt onderbrak ik hem en zei: 'Wat zijn dat voor Stoïsche drogredenen? U verbiedt mij medelijden te koesteren? Maar dat is bij goede mensen een deugd, zeker bij ons die van het ware geloof doordrongen zijn.' Langius antwoordde op nadrukkelijke toon: 'Ik verbied het, en als ik deze kwaal uit de harten wegneem, zal niemand die werkelijk goed is daar aanstoot aan nemen. Want een kwaal is het: wie deernis heeft, wekt al bijna deernis. Zoals zwakke en slechte ogen bij het zien van een ooglijder waterig worden, zo is treuren bij de aanblik van anderen treunis symptomatisch voor een zwakke geest. De juiste definitie van medelijden luidt: een negatieve eigenschap van een onbeduidende en kleinmoedige geest, die bij de aanblik van anderen ongeluk instort.'

Nu vraag je, zijn wij dan zo hard en gevoelloos, dat wij verbieden dat iemand zich bij andersmans ongeluk laat vermurwen en ombuigen? Neen, men mag zich laten vermurwen om te helpen,

*De kwalificatie in overdreven vorm werd voor het eerst toegevoegd in de editie van 1599.

niet om te treuren. Sociaal gevoel akkoord, maar geen sentimentaliteit. Tussen deze twee wil ik nu een onderscheid maken en om didactische redenen onze Stoa een ogenblik verlaten. Sociaal gevoel noem ik 'een innerlijke neiging om anderen ellende of verdriet te verlichten'. Dit is de deugd, Lipsius, die jij als in nevelen aanschouwt, en in haar plaats is het sentimentaliteit die jou bekruipt en misleidt. Het is toch menselijk, zul je zeggen, om door medelijden ontroerd te worden. Menselijk wel, maar niet redelijk en juist. Of denk jij soms dat die weke gevoeligheid en neerslachtigheid op enigerlei wijze positief te waarderen zijn? dat zuchten en kreunen en meesnikken met iemand die huilt? Je vergist je, ik kan je trouwens heel wat gierige oude vrouwen en vrekken aanwijzen, aan wier ogen je sneller duizend tranen ontkomt dan één muntstuk aan hun beurs. De werkelijk sociaal gevoelige zal geen sentimentaliteit tentoonspreiden, maar toch al hetzelfde doen – zo niet meer – als de jammeraar. Hij zal anderen ellende aanzien met menselijke en toch verstandige blik: ernstig zal zijn woord zijn, niet hysterisch of verslagen, energiek zal zijn troost zijn, vrijgevig zijn hulp; hij is guller in zijn handelen dan in zijn spreken en hij reikt de gebrekkige en behoeftige liever de hand dan het woord. Dit alles zal hij omzichtig en behoedzaam doen, om niet, als bij een gevaarlijke epidemie, van een ander de ziekte op te lopen of – wat van gladiatoren gezegd wordt – via de slechte dekking van een ander getroffen te worden. Wat is hierin nu onmenselijk of hard? Iedere filosofie lijkt streng en stug op afstand, maar blijkt van dichterbij mild en welwillend, even zacht en vriendelijk als de Liefdesgodin zelf. Maar genoeg nu over deze drie gemoedsaandoeningen. Als ik ze voor een deel bij jou heb kunnen verdrijven, is het een groot voordeel voor mij bij de strijd die nog rest.